

NAJMIDDIN KUBRO HAYOT YO'LI - IBRAT MAKTABI (ADABIYOT YO'LI)**Ro'ziqulova Ruxshona Istamjonovna****Buxoro davlat pedagogika institute Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti 1 -bosqich
talabasi****ruxshonarozuqulova0507@gmail.com****+99893 3670507**

Annotatsiya: Mazkur maqolada kubroviylik tariqatining asoschisi Najmiddin Kubroning hayot yo'li, shaxs ma'naviy kamolotini ta'minlash haqidagi g'oyalari, vatanparvarlik tarbiyasi, inson kamolotida ilm-ma'rifatning o'rni haqidagi fikrlariga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Najmiddin Kubro, mutafakkir, ma'naviy tarbiya, inson kamoloti, komil inson, halollik, mardlik, ilmsevarlik, ustozlik, burch va mas'uliyat, tasavvuf, Kubroviya tariqadi, xorazmshohlar, mo'g'ullar.

Аннотация: В данной статье рассматриваются жизненный путь основателя кубравийского тариката Наджмиддина Кубро, его идеи о духовном совершенствовании личности, воспитании патриотизма, а также взгляды на роль науки и просвещения в формировании совершенного человека.

Ключевые слова: Наджмиддин Кубро, мыслитель, духовное воспитание, совершенствование личности, совершенный человек, честность, мужество, любовь к знаниям, наставничество, долг и ответственность, суфизм, тарикат Кубравия, Хорезмшахи, монголы.

Annotation: This article examines the life and activities of Najmuddin Kubra, the founder of the Kubrawiyya Sufi order, his ideas on the spiritual development of individuals, patriotic education, and his views on the role of knowledge and enlightenment in the formation of a perfect human being.

Keywords: Najmuddin Kubra, thinker, spiritual education, human development, perfect human being, honesty, courage, love of knowledge, mentorship, duty and responsibility, Sufism, Kubrawiyya order, Khwarazmshahs, Mongols

Markaziy Osiyo tarixida tasavvufiy tafakkur va irfoniy maktablarning shakllanishi hamda taraqqiyotida o'chmas iz qoldirgan siymolardan biri Najmiddin Kubro (taxallusi “Kubro” – buyuk, ulug' degan ma'noni anglatadi) bo'lib, u XII–XIII asrlarda yashab ijod qilgan. Uning hayoti, tarixiy faoliyati, asarlari va falsafiy qarashlari musulmon Sharqi madaniyatida alohida o'rin tutadi. Najmiddin Kubroning to'liq ismi Ahmad ibn Umar ibn Muhammad al-Xivaqiy al-Xorazmiy bo'lib, 1145-yilda Xorazm vohasining Xivaq qishlog'ida dunyoga kelgan. Yoshligidan Qur'on, hadis, fiqh, kalom va tafsir ilmlarini puxta egallab, keyinchalik Bag'dod, Nishopur, Isfahon, Marv kabi yirik madaniy markazlarda yetuk shayxlar qo'lida

tahsil olgan. Najmiddin Kubroning eng muhim xizmati shundaki, u tasavvuf tarixida “Kubroviya” tariqatiga asos soldi. Najmiddin Kubro hayot yo'lini ilm, tasavvuf va insonparvarlikka bag'ishlanganligi ilmiy jihatdan tahlillangan Islom olamida Movarounnahrlik olimlar va tasavvuf pirlar safini to'ldirgan, biz avlodlarga manfaatli kitoblar yozib qoldirgan vatandoshlarimizdan biri Najmiddin Kubrodir. U kishi “Abul-Jannob” va “Tomatul Kubro” laqablariga sazovor bo'lgan hamda tasavvufning Kubraviya silsilasiga asos solgandir. To'liq ismlari esa Najmiddin Kubroning Ahmad ibn Umar ibn Muhammad Xivaqiy al-Xorazmiydir. Najmiddin Kubro 1145-1221 melodi, 540-618 hijriy yillarda yashagan bo'lib, Najmiddin Roziy, Majiddin Bag'dodiy, Sa'diddin Hamaviy, Sayfiddin Bahorziy va Bahovuddin Valad kabi siymolar u kishining murid va shogirdlari bo'lgan. Abul-Jannob Najmuddin Kubro Xorazmning Xivaq shahrida dunyoga keladi[1:20]. Abdurahmon Jomiy o'zining “Nafahot ul-uns” asarida u haqida quyidagi gaplarni keltiradi: “Najmiddin bolalik paytidayoq ilm istab Misrga ravona bo'ladi. Misrda Ruzbehon Vazzon al-Misriy (vafoti 584/1188) degan olim dargohida ta'lim oladi. Ruzbehon esa, o'z navbatida, mashhur mutasavvuf donishmand Abu Najib as-Suxravardiydan ta'lim olgan edi. Ruzbehon Najmiddinni o'z o'g'lidek yaxshi ko'rib, alohida mehr bilan tarbiya qiladi, hatto qizini nikohlab berib, o'ziga kuyov qilib oladi. Ammo ilmga chanqoq Najmiddin Kubro ko'p o'tmay Tabrizga borib, u yerdagi Imom Abu Mansur Hafda degan donishmanddan islomiy ilmlarni o'rganadi va Tabrizda shayx Bobo Faraj, Ammor Yasir, Ismoil Kasriy kabi ulkan mutasavvuf donishmandlardan tasavvufga oid ilmlarni ham egallaydi. U kishi shayx Ismoil Kasriy qo'lida tasavvufiy xirqapush darajasiga yetib, ul hazratning oq fotihasini oladi. So'ngra Misrdagi ustozi va qaynatasi Ruzbehon maslahati bilan o'z vatani – Xorazmga qaytib kelib, xonaqoh quradi va shogirdlar tarbiyasiga katta e'tibor beradi, “Kubraviya” yoki “Zahobiya” tariqatiga asos soladi. Bu tariqat ta'limoti hadis va shariatga asoslangan bo'lib, o'z davrida Xuroson, Movarounnahr, Hindiston va boshqa musulmon mamlakatlari xalqlari orasida keng tarqaladi. Mazkur tariqat soliklari orasida zikrni ovoz chiqarmasdan (xufiya) ijro qilish usuli joriy bo'lgan[2:360].

“Rashahot ayn ul-hayot” asarining muallifi Faxruddin as-Safiy o'z asarida mulla Jomiyga quyidagi qo'shimchani qiladi: “Hazrat Maxdumi Nuriddin Abdurahmon al-Jomiy aytishlaricha, shayx Abul Jannob Najm al-Kubro quddisa sirruhu o'zining “Favotih al-jamol” risolasida yozganlaridek, hayvonlarning nafas olishi bir tabiiy zaruriyat tufayli yuz beradi. Insonlar ham aslida ayni o'sha zaruriyat yuzasidan nafas oladilar, lekin o'shanday nafas olish jarayonida inson g'oyibona Alloh haq subhonahuning muborak nomini zikr qiladi. Ali Akbar Dehxudoning mashhur “Lug'atnoma”sida keltirilishicha, “U kishining Kubro deb atalishlariga sabab shuki, behad ziyrakliklari va tuganmas zakovatlari tufayli har qanday muammoli masalani so'ralganda hal qilib berar edilar va har kim u kishi bilan bahs-munozara qilsa, g'olib chiqar edilar”. Shuningdek, u kishini Tomatul Kubro, ya'ni buyuk balo va qazolarning oldini oluvchi, xaloskor deb ham atashgan bo'lsa, dunyo ishlaridan saqlangan va

uzoqda bo'lgani uchun Abul-Jannob deb atalganlar. Undan tashqari u kishini “Valitarosh” (valiylarni parvarishlab yetishtiruvchi) deb ham atashgan. Chunki umrlari davomida o'n ikki kishini o'z muridliklariga qabul qilib, ularning barchasini shayx darajasiga yetkazganlar. Ular qatorida mashhur shayxlardan Farididdin Attorning otasi Majididdin Bag'dodiy (vafoti 1219) va Jaloliddin Rumiyning otasi Bahovuddin Valad, Najmiddin Doya Roziy, Sa'diddin Hamaviy, Sayfiddin Bahorziy va boshqalar bor. Najmiddin Kubroning Xorazmdagi so'ngga hayoti o'ta og'ir, shiddatli va murakkab sharoitda kechadi. Bu davrda Turon o'lkasidagi Xorazm, Shosh, Buxoro va Samarqand hukmdorlarining noahilligi, past nazarligi tufayli mo'g'ullarning Turkistonga qilayotgan hamlalari kuchayib, Chingizxon lashkarboshilari Movarounnahrda yirik shaharlarni birin-ketin beayov bosib olishga muvaffaq bo'lgan. 1221 yilning jumodul avval (iyul) oyida Chingizxon lashkarboshilaridan biri Xulaguxon o'zining yosh o'g'li, tumonat lashkari bilan Urganch qal'asini o'rab oladi. Urganch shahri qamal ichida qolib, aholi nihoyatda og'ir sharoitda azob chekayotgan bir asnoda munkillab qolgan, yetmishdan oshgan Najmiddin Kubro xalq orasidan lashkar to'plab, qo'lida qurol bilan qal'ani bir necha kun davomida dushman hamlalaridan saqlab turadi[3:260].

Najmiddin Kubro yuksak obro'ga ega bo'lsa ham, kamtarona hayot kechirgan. Ammo u kishining ba'zi muridlari mamlakat miqyosida shunchalik nufuzga ega bo'lganlarki, hatto Faxriddin Roziy kabi faylasuf va sulton Muhammad Xorazmshoh ham ularning raqobatidan xavotirlanganlar. Masalan, “Sultonul ulamo” laqabiga ega bo'lgan Jaloliddin Rumiyning otasi Bahovuddin Valad Balx shahrining uch yuzga yaqin faylasuf olimlari bilan bahs yurgizgan va ularni yunon falsafasi bilan ortiqcha shug'ullanishda ayblagan. Najmiddin Kubroning boshqa bir shogirdi, o'z navbatida shayx Farididdin Attorning murshidi bo'lgan xorazmlik Majiddin Bag'dodiy hokimiyatdagi ishlarni tanqid qilgani uchun qatl qilingan. Lekin uning minglab shogirdlari bo'lgan. Ba'zida sulton Muhammad Xorazmshohning o'zi ham shayxlarning huzuriga kelib, ularni ziyorat qilib turgan. Najmiddin Kubro mo'g'ul bosqinchilariga qarshi o'z muridlari bilan shiddatli jangga kirib, shahid bo'lgan. Jangdan keyin, u kishining jasadini darhol topisha olmagan. Chunki ul zot qiyma-qiyma qilib tashlangan edi. Shahid bo'lganliklari haqidagi ma'lumotni hijriy 710 (1311) yilda yozilgan Rashiddiddin Fazlillohning “Jomeat ul-tavorix” (“Tarixlar to'plami”) asarida uchratamiz. Chingizxon shayx Najmiddin Kubroning mashhurliklarini eshitgan bo'lganligidan Xorazmga hujum qilish oldidan, u kishiga chopar yuborib, “Men Xorazmni qatliom qilmoqchiman, shuning uchun Sizdek ulug'vor shaxsni u yerdan ketib, bizga qo'shilishingizni so'rayman”, degan. Ammo shayx unga javoban: “Men yetmish yil umrim davomida xorazmliklar bilan turmushning achchiq-chuchugini birga tortganman. Endi ular boshiga balo-qazolar yog'ilyotgan paytda qochsam muruvvatdan bo'lmaydi”, degan. [5] Bu voqea hijriy 618 (1221) yilda ro'y bergan. Bu haqdagi ma'lumot “Tarixi guzida” (“Tanlangan tarix”), Abdurahmon Jomiyning “Nafahot ul-uns”[6], keyinchalik esa, “Ravzat ul-safo”, “Habib us-siyar” va boshqa mashhur tarixiy kitob va tazkiralarda ham uchraydi[4:8].

Hijriy 733 (1334) yilda Xorazmga safar qilgan mashhur arab sayyohi ibn Battuga Urganch shahridan chiqa berishdagi zoviyada Najmiddin Kubroning maqbarasi va boshqa ulug'larning mozorini ko'rganligini yozadi. Najmiddin Kubro bir necha ilmiy asarlar va ruboiylar yozganki, ular juda ko'p tazkiralarda uchraydi. U o'z qarashlarini arab tilida yozgan bir qator risolalarida bayon qilgan. Ulardan asosiylari “Favoih al-Jamol va favotih al-Jalol”, “al-Usul al-ashara”, “Risolat al-Xoif al-xaim min laumon al-laim” va boshqalardir. Bu asarlar arab mamlakatlari va Turkiyada bosib chiqarilgan. Uning arab tilida yozgan “Risolatun odob ul-zokirin” (“Zikr aytuvchilar odobi haqidagi risola”) asarining Abdurahmon Jomiyning shogirdi Abdul G'ofur Loriy tomonidan fors tiliga qilingan tarjimai bizgacha yetib kelgan va O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik institutida № 503-X raqami ostida saqlanmoqda. Bu asarning asli nomi arabcha “Al-Usul al-ashara” (“o'n usul” yoki “o'n asos”) deb ataladi. Turkiyada ushbu asar turk tiliga tarjima qilinib, nashr etilgan. Ma'lumki, Kubro haqiqat asroriga yetishish maqsadida o'z tasavvuf maktabini yaratdi[5:96]. Najmiddin Kubro o'z davrining buyuk allomalaridan bo'lib, ilm-ma'rifat, ma'naviyat va tasavvuf sohasida qoldirgan merosi bugungi kunda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Uning hayoti sabr-toqat, e'tiqod va Vatanga sadoqat namunasi bo'lib xizmat qiladi. U ilm va hikmatni hayotining asosiy mezonini qilib, o'z shogirdlariga ham shu yo'ldan borishni targ'ib etgan. Najmiddin Kubroning hayot yo'li bizni ma'naviy poklikka, insonparvarlikka, haqiqat va adolatga intilishga chorlaydi. Demak, u yaratgan ibrat maktabi hozirgi yosh avlod uchun ham barkamol inson bo'lib kamol topishda beqiyos o'rnatilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Сафарбоев О. Нажмиддин Кубро – Қутби дахр (услубий қўлланма). – Тошкент: “Тошкент ислом университети”, 2011. – Б.20.
2. Voiz Haraviy Husayn ibn Ali Koshifiy. Rashahotu aynil hayot fi manaqibi mashayixit toriyqotin naqshbandiyya va adabuhum an-nabaviyyatu va asroruhum ar-robbaniyya. – Bayrut, “Dorul kutubil ilmiyya”, 2008. – B. 570.
3. Ali Akbar Dehhudo. Lug'atnoma. 104-jild. – Tehron, “Tehron universiteti” nashri, 1965. – B. 365.
4. Mavlono Jaloliddin Rumiy. Masnaviy ma'naviy, muqaddima. – Qobul. 1982. – B. 8.
5. Исҳоқова З. Шайх Нажмиддин Кубро. – Т.: “Наврўз” нашриёти, 2019. – 212 б.